

Тема 6.

Закріплення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Конституції України

План заняття:

1. Закріплення прав людини в міжнародно-правових актах.
2. Класифікація прав людини.

Основні поняття: права людини, конституційні обов'язки людини і громадянина.

Теми рефератів:

1. Закріплення прав людини в міжнародно-правових актах.
2. Класифікація прав людини.
3. Загальноправові принципи прав людини.
4. Роль Конституції України в забезпеченні прав і свобод людини і громадянина.
5. Загальна декларація прав людини як основне джерело міжнародного права захисту прав людини
6. Право на життя як невід'ємне право кожної людини.
7. Право кожної людини на свободу та особисту недоторканість.
8. Право кожної людини на свободу вибору місця проживання.
9. Право кожної людини на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.
10. Право кожної людини на свободу світогляду і віросповідання.
11. Право кожної людини на судовий захист.
12. Право кожної людини знати свої права і обов'язки.
13. Право кожної людини на професійну правничу допомогу.
14. Право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії.

15. Право кожної людини на свободу об'єднання у громадські організації.
16. Право громадян України брати участь в управлінні державними справами.
17. Форми вираження громадянами України своїх поглядів і відстоювання своїх політичних переконань.
18. Співвідношення приватної власності та інтересів суспільства і держави.
19. Право кожної людини на підприємницьку діяльність.
20. Право кожної людини на працю.
21. Право громадян України на соціальний захист.
22. Право кожної людини на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї.
23. Право кожної людини на охорону здоров'я.
24. Право кожної людини на освіту.
25. Закріплення свободи творчої діяльності в Конституції України.
26. Обов'язки як елемент конституційно-правового статусу людини і громадянина.
27. Співвідношення прав людини і обов'язків людини і громадянина.
28. Конституційний обов'язок людини перед суспільством і перед державою.
29. Обов'язок громадян України захищати Вітчизну.
30. Обов'язок кожної людини сплачувати податки.

Методичні рекомендації до підготовки питань семінарського заняття:

Перше питання: Закріплення прав людини в міжнародно-правових актах.

Важливо зупинитись на основних положеннях міжнародно-правових актів щодо характеристики прав людини. Розкрити суть загальноправових принципів прав людини (гуманізм; рівність; відповідність прав людини міжнародним стандартам; єдність прав та обов'язків людини).

Письмове завдання 1. Заповнити таблицю

Відповідь

« Загально-правові принципи прав, свобод та обов'язків людини і громадянина»

Загально-правові принципи	Їх зміст, сутність
Принцип рівності та недопустимості дискримінації	Гарантує рівні права та можливості для всіх громадян, забороняє будь-яку форму неправомірної дискримінації.
Принцип правової дії та законності	Забезпечує пріоритет права та закону, обмежує дії влади в рамках закону, визначає, що кожен повинен діяти в межах закону.
Принцип свободи та особистої недоторканності	Захищає особисту свободу, недоторканність особи, забезпечує право на життя, свободу вибору місця проживання та особистої недоторканності.
Принцип відповідальності та обов'язків	Закладає обов'язок кожного громадянина виконувати свої права та свободи з урахуванням прав та свобод інших, а також відповідальність перед законом за порушення його вимог.

Основні елементи розуміння проблематики прав і свобод людини і громадянина:

Природно-історичне обґрунтування людських прав у сучасній світовій політичній думці явно переважає. Поняття прав людини вживається широко і вузько. В широкому значенні права людини охоплюють весь спектр, найширший комплекс прав і свобод особи, їх різноманітні види.

У вузькому значенні розуміються тільки ті права, що не надаються, а лише охороняються і гарантуються державою, діють незалежно від їх конституційно-правового закріплення і державних кордонів.

Це рівність усіх людей перед законом, право на свободу пересування та вибору місця проживання, право на життя і тілесну недоторканність, повага людської гідності, свобода від довільного, незаконного арешту або затримання, свобода віри і совісті, право батьків на виховання дітей, право на опір гнобителям тощо.

Права людини — це її правові можливості

Права і свободи людини окреслюють певну сферу автономного існування індивіда, його життєдіяльності як члена суспільства. Ці правові можливості мають розцінюватися як своєрідні юридичні блага, зміст яких полягає у встановленні і гарантуванні певних меж свободи/несвободи особи. Тому

права і свободи людини є органічною складовою юридичною частиною особистості як соціальної характеристики людини, входять до її структури. Вони формуються історично в ході розвитку людської спільноти, і тому на кожному історичному етапі існує більша або менша сукупність прав і свобод.

- Тенденцією їх становлення як правового інституту є поступове, але невпинне розширення правового надбання людини за рахунок включення до їх переліку нових можливостей.
- Вони є правовим надбанням людини і в тому розумінні, що не даруються державою, а здобуваються — на протигау авторитарним чи патерналістським запитам державної влади.

Права і свободи людини і громадянина визнаються в певному розумінні як природні

- Вони, звичайно, не можуть бути природними, як, наприклад, частини біологічного організму людини. Але права і свободи людини і громадянина вважаються природними в тому розумінні, що організоване на правових засадах суспільство виходить із необхідності та доцільності визнання свободи людей, їх рівних можливостей як певних правових суб'єктів, які не повинні залежати від неправових факторів і тому пов'язуються лише з фактом народження та існування людини.
- «Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах» — проголошує ст. 1 Загальної декларації прав людини ООН 1948 року. Визнання правової рівності має глибокий гуманістичний сенс, а в практичному аспекті сприяє максимальному використанню людьми своїх здібностей, реалізації їх потенціалу як особистостей. З іншого боку, соціальна обумовленість змісту прав і свобод людини і громадянина передбачає певні обмеження їх здійснення, що залежать від можливостей суспільства, рівня його економічного, соціального, духовного і культурного розвитку.

Права і свободи людини є невід'ємними

- Вони невід'ємні, оскільки становлять складову частину особистості, є її правовим надбанням, а тому людина як соціальна істота, що позбавлена прав, не тільки безправна у вузькому юридичному розумінні, але й не може бути особистістю, бо не має можливості для задоволення своїх потреб та інтересів. А в державно-організованому суспільстві правова характеристика особи покликана відігравати вирішальну роль, оскільки права і свободи людини і громадянина визначають найважливіші аспекти життєдіяльності людини у її відносинах з суспільством і державою.
- Держава не дарує прав людині, а тому держава не може їх і відібрати. Держава, що порушує або обмежує права людини, має нести за це відповідальність. Цей принцип знайшов закріплення в Конституції України. Кожен має право на відшкодування за рахунок держави

чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої їх незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України). Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ст. 55 Конституції України).

Права і свободи людини і громадянина є необхідними для її нормального існування і розвитку

- Передусім права і свободи людини і громадянина є необхідними в екзистенціальному значенні як елемент соціального буття людини, без чого вона не може існувати як суб'єкт суспільних відносин, бути соціально і юридично дієздатною, реалізувати свою життєву програму. Перелік конкретних прав людини охоплює створення умов для задовільного існування і розвитку особи.
- Ступінь реалізації прав і свобод людини і громадянина є показником рівня розвитку особи як суб'єкта права, дійсних соціальних можливостей людини. Яскравим прикладом таких прав є закріплене ст.

11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло, право на безперервне покращення умов життя, а також зафіксоване в ст. 7 цього Пакту право кожного на справедливі і сприятливі умови праці, яке включає винагороду, що забезпечується як мінімум всім трудящим: справедливу зарплату; задовільне існування для них самих і їх сімей; умови роботи, що відповідають вимогам безпеки і гігієни.

Права людини і громадянина мають бути загальними і рівними для кожного

Права людини є загальними в тому відношенні, що вносять у суспільне життя єдиний вимір, який охоплює значну кількість, а в ідеалі — всіх людей як суб'єктів права. Відомий німецький філософ Карл Ясперс відокремлював у цьому плані три можливих типи соціальності і, відповідно, три способи організації суспільства:

- по-перше, на засадах приватного інтересу ізольованого індивіда;
- по-друге, органічну цілісність людей, об'єднаних на національних чи духовних засадах;
- по-третє, формально-правову організацію, де кожен розглядається лише в тому вимірі, в якому він рівний будь-якому іншому.
- Права людини повинні бути не тільки загальними, але й рівними для кожного, тобто без урахування належності до рас статі, національності, релігії, політичних переконань і т. ін. При цьому правова рівність трактується в міжнародних документах про права

людини у двох аспектах: як рівність від народження в гідності і в правах і як рівність перед законом та судом незалежно від різних умов.

Права і свободи людини і громадянина повинні визнаватися та гарантуватися державою в обсязі загальновизнаних міжнародних стандартів

Визнання державою прав і свобод людини і громадянина шляхом закріплення їх у конституції та інших законодавчих актах є першим і необхідним кроком до їх утвердження і реалізації. Однак тільки цим роль держави у сфері прав і свобод людини і громадянина не повинна обмежуватися. Вона має докладати всіх можливих зусиль для гарантування, охорони й захисту прав і свобод людини і громадянина, що визначає головний напрямок гуманізації держави, основні її гуманітарні характеристики.

- Так, згідно з приписами Конституції України, права і свободи людини і громадянина повинні визначати зміст і спрямованість діяльності Української держави, а їх утвердження і забезпечення розглядається як головний обов'язок держави.

Друге питання: Класифікація прав людини.

Письмове завдання 2. Заповнити таблицю

Відповідь

«Класифікація прав людини»

Види прав людини	Перелік прав і свобод	Їх сутність та зміст
Громадянські права і свободи	Право на життя.	Забезпечує основне право на існування.
	Особиста недоторканність.	Гарантує невтручання в особисту сферу життя.
	Свобода та безпека.	Забезпечує право на свободу та особисту безпеку.
	Право на гідність.	Гарантує право на гідне ставлення та повагу до особи.

	Свобода думки, совісті та вираження.	Забезпечує свободу вираження своїх думок та переконань.
	Право на власність.	Забезпечує право володіння майном.
	Право на справедливий суд.	Гарантує доступ до незалежного та справедливого суду.
	Право на захист від довільного арешту чи ув'язнення.	Захищає від незаконного арешту та ув'язнення.
	Право на участь у владних виборах.	Гарантує право громадян брати участь у виборах.
	Право на участь у справі держави.	Забезпечує участь громадян у формуванні та впливі на справи держави.
	Право на свободу віросповідання.	Гарантує свободу вибору та віросповідання.
Політичні права і свободи	Право на житло.	Забезпечує право на адекватне житло.
	Право на працю.	Гарантує право на здобуття роботи та вільний вибір роду занять.
	Право на освіту.	Забезпечує право на доступ до освіти.
	Право на участь у культурному житті.	Гарантує право на участь у культурному та соціальному житті.
Економічні права і свободи	Право на науку.	Забезпечує право на освіту та доступ до наукових знань.
	Право на інші види культурної діяльності.	Гарантує право на участь у різноманітних культурних заходах.
Соціальні права і свободи	Право на житло.	Забезпечує право на адекватне житло.

	Право на працю.	Гарантує право на здобуття роботи та вільний вибір роду занять.
	Право на освіту.	Забезпечує право на доступ до освіти.
	Право на участь у культурному житті.	Гарантує право на участь у культурному та соціальному житті.
	Право на науку.	Забезпечує право на освіту та доступ до наукових знань.
	Право на справедливий суд.	Гарантує доступ до незалежного та справедливого суду.
	Право на захист від безпідставних арештів чи ув'язнень.	Захищає від незаконного арешту та ув'язнення.
Культурні права і свободи	Право на справедливий суд.	Гарантує доступ до незалежного та справедливого суду.
	Право на захист від безпідставних арештів чи ув'язнень.	Захищає від незаконного арешту та ув'язнення.

Письмове завдання 3. Заповнити таблицю

Відповідь

«Обов'язки людини і громадянина в Україні»

Конституційні обов'язки людини і громадянина	Їх сутність
Додержання Конституції України та законів	Зобов'язання відповідати вимогам Конституції та чинного законодавства.
Захист прав і свобод інших осіб	Зобов'язання утримувати та захищати права та свободи інших громадян.

Виконання обов'язків перед суспільством	Здійснення соціальної відповідальності та участь у підтриманні громадського порядку.
Захист батьківських прав	Зобов'язання забезпечувати дбайливе ставлення та виховання дітей.
Повага до прав та свобод інших осіб	Обов'язок поважати права та свободи інших, уникати їх порушення.
Участь у виборчих процесах	Зобов'язання брати активну участь у виборчих процесах.
Виконання військового або альтернативного службового обов'язку	Обов'язок служити в армії або виконувати альтернативний службовий обов'язок.
Сплата податків та обов'язкових платежів	Здійснення фінансового внеску в розвиток держави через сплату податків та інших обов'язкових платежів.
Дотримання правил дорожнього руху	Обов'язок дотримуватися правил дорожнього руху та забезпечення безпеки на дорогах.

Завдання та питання для самостійної перевірки знань

1. В яких міжнародно-правових актах закріплено права, свободи і обов'язки людини і громадянина?
2. Розкрити зміст поняття «права людини».
3. Як співвідносяться між собою поняття «права людини» і «свобода людини», «права людини» і «права громадянина»?
4. За якими критеріями класифіковані права людини в Конституції України?
5. Назвіть загальні та спеціальні ознаки громадянських прав і свобод людини і громадянина.
6. Розкрити зміст громадянських прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України.
7. У чому сутність і призначення політичних прав і свобод людини і громадянина?

8. Розкрити зміст політичних прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України.
9. Розкрити зміст економічних прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України.
10. Розкрити зміст соціальних прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України.
11. Чи можна розглядати чинне законодавство України як таке, що забезпечує право кожної людини на достатній життєвий рівень?
12. Розкрити зміст культурних прав і свобод людини і громадянина, які закріплені в Конституції України.
13. Назвіть конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні.
14. У чому полягає взаємопов'язаність і взаємозалежність прав та обов'язків людини і громадянина?
15. Як Ви розумієте конституційне положення: «обов'язок людини перед суспільством» і «обов'язок людини перед державою»?